

Література:

1. Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. Київ : Логос, 2005. 286 с.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Київ : Фабула, 2019. 288 с.
3. Горбулін В. Наша мета, наша доля: місце України в сучасній Європі. *Політика і час*. 1996. № 1. С. 6–14.
4. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин : історична ретроспектива та сучасний стан. Київ : РІЦ УАННП, 1997. 687 с.
5. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції : як реалізувати європейський вибір України : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. Корещького НАН України, 2003. 338 с.
6. Кульчицький С. Вибір України : Північноатлантичний альянс чи Слов'янський союз? *Політика і час*. 1999. № 3. С. 47–59.
7. Мадіссон В. В., Шахов В.А. Сучасна українська геополітика: навч. посіб. Київ : Либідь, 2003. 176 с.
8. Україна в світовому геополітичному просторі : навч. посіб. / за ред. М. Мальського. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. 192 с.
9. Щербак Ю. Україна : виклик і вибір. Перспективи України в глобалізованому світі ХХІ століття. Київ : Дух і Літера, 2003. 578 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-376-7-2>

MYSTICISM IN THE PHILOSOPHY AND LIFE OF G. S. SKOVORODA

МІСТИКА У ФІЛОСОФІЇ І ЖИТТІ Г. С. СКОВОРОДИ

Borysova O. V.

*PhD(hab.), Professor,
Professor at the Department of History
and Socio-Economic Disciplines
Kharkiv Humanitarian and Pedagogical
Academy of Kharkiv Regional Council
Kharkiv, Ukraine*

Борисова О. В.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії та
суспільно-економічних дисциплін
Комуніальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Містико-езотеричне світосприйняття Г. Сковороди вписується в контекст найбільш елітарних проявів духовності – західноєвропейської і слов'янської містики. Д. Чижевський в монографії, що вийшла у Варшаві ще в 1934 р., але не втратила свого наукового значення [8], пропонує розглядати Г. Сковороду поруч з представниками як німецької

містики, що тягнуться до традицій містиків Середньовіччя, отців Східної церкви й античних платоників, так і зі слов'янськими містиками: українськими, чеськими та ін. Ця думка в наш час підтверджується, зокрема, дослідженнями Т. Грибкова [2], А. В. Салія [4], В. Шевчука [9] і особливо Л. В. Ушакова [6; 7].

На жаль, строго наукова позиція Д. Чижевського і його послідовників щодо найбільш закритої для загалу і дуже важкої для інтерпретації складової світогляду Сковороди і досі не має необхідного рівня досліджень. Один з доказів цього – те, як цього унікального мислителя подають у навчальних та довідкових виданнях: «просвітитель-гуманіст, філософ-мандрівник, поет, байкар, педагог». І це – правильно. Але ж ніде його не названо ні містиком, ні духовидцем, на відміну, наприклад, від Якоба Беме чи Еммануїла Сведенборга. І це – неправильно. Адже до числа актуальних дослідницьких проблем слід віднести вивчення містико-езотеричного світовідчуття мислителя, що знайшло відображення в його доктрині «трьох світів», у бінарній опозиції «зовнішньої і внутрішньої людини», психо-символічних, глибоко психологічних особливостях процесу самопізнання, феноменології «другого народження» тощо.

Феномен світогляду Сковороди значною мірою був обумовлений тим, що ідеї християнської езотерики були ним узяті з Біблії, а розвинуті за допомогою системи художніх символів. І це якраз і є причиною складності дослідження, бо, по-перше, все це дуже особистісно-інтимне, а по-друге, фахівців із символічної філософії давнини давно серед нас немає – трактувати символи нікому, Сковорода був чи не останнім. Ось Л. В. Ушкалов пише, що найважливішою рисою сквородинівської манери тлумачення Біблії слід вважати *всеохоплюючий символізм*, і що почасти він перетворює Біблію заледве не в одну-єдину матерію думки, тобто починає мислити Біблією [6, с. 281, 282]. Так, дослідник це бачить, але він це не пояснює, тому «невловного Птаха», як він назвав свою монографію, він так і не спіймав. І це – об'єктивно: наука не має відповідного понятійно-категоріального апарату для дослідження і пояснення таких феноменів як Григорій Сковорода. Але це – проблеми науки, а не Сковороди.

Зрозуміло, чому церква не сприймала Г. Сковороду: згідно з доктриною християнства, шлях до спасіння душі лежить через віру – в Бога, у воскресіння Христа, в Біблію, а головне – у саму церкву як «наречену Христа» і посередника між Богом і людьми. Тоді як шлях езотерика йде через самопізнання, базованому на переконанні, що в глибинах людської душі є іскра Божа, яка є безпосереднім його відображенням. А потім відбувається пізнання ієрархії духовних світів, у тому числі явищ і переживань, які відтворені саме в містико-

символічних аналогіях: «царства Божого всередині нас», а також «драбини Якова, що «стоїть на землі, а верх її торкається Неба, і ось Ангели Божі піднімаються і спускаються нею» (Бут. 28:12). Езотерик це бачить «всередині себе», і в цьому і є головна проблема, адже це перевірити, поставивши експеримент, неможливо. Як зазначає А. В. Саллій, філософія Сквороди «є містичною та виходить із твердого почуття, що сутність буття знаходиться за межею чуттєвої реальності» [4, с. 2], тобто побачити ту надреальність звичайним оком неможливо. Але інколи серед людей народжуються ті, хто «бачить». Таким був Г. Скворода. Він інтерпретував Біблію в дусі своїх ідей, спираючись на власний духовний досвід. І така внутрішня свобода почасти ставила його в опозицію до офіційних церковних учень. Свій релігійно-містичний світогляд Г. С. Скворода втілював дивовижно в усьому своєму житті.

У житті мислителя містичні речі відбувались не раз. Так, він у Німеччині зустрів свого двійника Данила Мейнгарда (судячи з усього, теж містика), взимку 1758 р. пережив містичне видіння, описане ним у творі «Сон» [5, с. 429], передбачив спалах чуми в Києві; були в нього й інші містичні прозріння, після чого він напише, що «Бог є незупинний біг». А одного разу в гостях уже 72-річний Скворода раптом пішов зі званої вечері і почав копати собі могилу, заявивши, що йому «вже пора». А вранці його знайшли мертвим. На його могилі був зроблений напис-самоепітафія, бо він сам просив, щоб так написали: «Світ ловив мене, але не спіймав». І так, власне, й було.

Містичні речі продовжились і після його смерті. Так, мешканці села, де він похований (с. Сквородинівка, що на Харківщині), твердять, що вже близько 200 років дух його оберігає ці краї. Багато чого оповідають, але ось – розповідь недавня. «Коли на території музейного комплексу вирішили організувати ярмарок, в дні його роботи хмарилось, лив дощ. Проте, коли ярмарок закрили, а натомість з 2012 року започаткували традицію з проведення масштабного літературно-мистецького фестивалю «De libertate», Григорій Савич наче не заперечував. Тож гості здебільшого милувались сонечком, а хмари, якщо і навідувались, то не дали сільських садиб. Багацько потойбічного і в самому музейному комплексі. Вперше, коли робітники музею почули тихі кроки, наче невидимий гість переходив від одної експозиції до іншої, чи протяжний скрип ліжка, на яке ніби хтось сів, трохи зникли. Зараз же такі дива вже нікого не лякають. У селі впевнені: чудеса відбуваються через те, що філософ був дуже неординарною особистістю» [3]. А в травні 2023 р., коли росіяни обстріляли Сквородинівку, то снаряд влучив саме в музейний комплекс Г. С. Сквороди. Усе навкруги охопив вогонь, але він навіть не торкнувся його пам'ятника, який залишився неушкодженим [1]. Це – безумовно, оповіді людей, але й при житті філософа

багато чого розповідав не він сам, а люди, які його знали. І це теж були такі оповіді, деякі з них були записані. Не варто сприймати це скептично, адже це – ніщо інше, як усна історія, яка є теж важливим джерелом історичних досліджень.

Утім, Д. Чижевський випередив нас, сказавши так: «Та коли щодо містичного *досвіду* самого Сквороди може бути хоч тінь сумніву, містичний характер його *філософії* ніяким сумнівам не підлягає!» [8, с. 211].

Література:

1. Влучили в серце. *Вікна*. 23.05.2023. URL: <https://vikna.tv/ru/video/ukrayina/ogon-ego-dazhe-ne-kosnulsya-rossiyane-obstrelyali-muzej-grigoriya-skovorodi-v-harkove/>

2. Грибков Т.В. Німецька містика і Григорій Скворода у європейській ірраціоналістичній традиції. Автореф. дис. канд. філос. наук. Львів, 2006. 18 с.

3. Орінго Н. Містика в житті Сквороди та після. *Орінго*. [Електронний ресурс]. URL: <https://oringo.com.ua/novosti/mistika-v-zhitti-skovorodi-ta-pislya>

4. Салій А.В. Містика в філософії Григорія Сквороди. Григорій Скворода та Паїсій Величковський: постаті на тлі епохи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: Вид-во ПУСКУ, 2013. С. 93–94. Електронний архів Полтавського держ. мед. ун-ту. URL: <http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/5683>

5. Скворода Григорій. Повне зібрання творів у двох томах. Т. 2: Поезії, байки, трактати, діалоги. Київ: Наук. думка, 1973. 576 с. <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov2.htm>

6. Ушкалов Л.В. *Ловитва невольного птаха: життя Григорія Сквороди*: монографія. Вид. 2-ге. Київ: Дух і літера, 2017. 363 с.

7. Ушкалов Л. З історії української містики: Скворода і Гамалія. *Харківська обласна організація Національної Спілки письменників України* [Електронний ресурс]. URL: <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/3839>

8. Чижевський Д. Філософія Г.С. Сквороди, Warszawa 1934. 242 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/6762/file.pdf>

9. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Скворода сучасними очима: розмисли. Київ: Університет. вид-во «Пульсари», 2008. 528 с.